

خودباوری ملی در نسل جوان و نوجوان؛ ضرورت، کارکرد، راه های تقویت؛ با

نگاهی به بیانات مقام معظم رهبری

کوثر زکی پورا^۱

چکیده

خودباوری ملی راه رسیدن به عزت و بزرگی، توسعه و پیشرفت فرد و جامعه است. با پیدایش خودباوری در افراد و ملت‌ها استعدادها شکوفا می‌شود و مشکلات برطرف می‌گردد. وجود این اعتماد به نفس عمومی برای نسل جوان که آینده سازان کشور هستند، اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند. حال سوال اساسی که در این زمینه مطرح می‌شود این است که چگونه می‌توان جوانان و نوجوانانی باورمند به توانایی‌ها و امکانات ملی تربیت کرد. اهمیت پاسخ به این پرسش برای اساتید، معلمان و مربیان فرهنگی که بار سنگین تعلیم و تربیت فرزندان این مرز و بوم را به عهده دارند، ضرورتی فوق العاده می‌یابد. پژوهش حاضر به روش تحلیل محتوا و با بررسی و کنکاش در بیانات مقام معظم رهبری اهمیت، آثار، عوامل ایجاد و تقویت خودباوری ملی در نسل جوان را بیان کرده است. آشنایی نوجوانان با افتخارات ملی، مطالعه ی تاریخ و گذشته‌ی علمی ایرانیان در قرون گذشته و شناخت آرمانهای امام و انقلاب از جمله راهکارهایی است که در این تحقیق برای تقویت روحیه ی خودباوری بیان شده است. این نوشتار به این نتیجه دست یافت که ایجاد روحیه امید به آینده و خودباوری در نسل جوان یکی از اساسی‌ترین نیازهای کشور برای فتح قله‌های سعادت و پیشرفت است.

واژه های کلیدی

اعتماد به نفس، پیشرفت، خودباوری ملی، جوانان، رهبر انقلاب

مقدمه

«اعتماد» مقوله‌ای فرهنگی است که در نسبت بین توقعات و توانمندی‌ها پدید می‌آید و مطابق آن توقع، سیاستی خاص از سوی بازیگری مشخص، شکل می‌گیرد. اعتماد به نفس این توقع را در سطح تحلیل فردی تعریف نموده و به انطباق انتظارات فرد از خویش با توانمندی اجرایش باز می‌گردد. در صورت شیوع این ویژگی، می‌توان از اعتماد به نفس گروهی، طبقاتی و ... سخن گفت. گسترده‌ترین سطح اعتماد به نفس در قالب الگوی «ملت-کشوری»، «اعتماد به نفس ملی» است که مطابق آن «باور عمومی نسبت به توان ملی جهت تعریف و تحصیل اهداف ملی» شکل می‌گیرد. (افتخاری، ۱۳۸۹: ۵۶)

محمد محمدی ری شهری در بخشی از کتاب «حکمت‌نامه جوان» جوانان مسلمان را به خودباوری و اعتماد به استعدادهای درونی خود و تلاش برای شکوفا ساختن آنها دعوت می‌نماید. در جلد ۱ کتاب «دست در دست صبح» به نویسندگی محمدجواد نوروزی به نقش انقلاب اسلامی در ایجاد امید، ارتقای آگاهی و بیداری گسترده در بین مردم مسلمان پرداخته شده است. نویسنده معتقد است انقلاب اسلامی ایران جرات حرکت‌های مردمی و ایستادگی و مقاومت در برابر ظلم را به ملت‌های مسلمان بخشید.

مهدی دواپی در مقاله خود تحت عنوان «عزت نفس و خودباوری» به موضوع خودباوری با رویکرد روانشناسی پرداخته است و راه‌های ایجاد عزت نفس و عوامل کاهش دهنده آن را بیان کرده است.

در مقاله «خودباوری در اندیشه اهل بیت(س)» که توسط عسگری اسلام و پورکریمی ۱۳۸۶ گردآوری شده است موضوع اعتماد به نفس، راه‌های ایجاد و تقویت آن با نگاهی به احادیث اهل بیت(س) و کلام بزرگان مورد بررسی قرار گرفته است.

در مقاله‌ای تحت عنوان «راهبردهای ارتقای اعتماد به نفس ملی در گفتمان فرهنگی امام خامنه‌ای» آقایان سید حسن فیروزآبادی و مهدی رضاییان، اهمیت و ضرورت، آفت‌ها و آسیب‌ها و سازوکارهای تقویت و تحکیم اعتماد به نفس ملی از نظر حضرت آیت الله خامنه‌ای را مورد واکاوی قرار داده‌اند.

در زمینه اعتماد به نفس و خودباوری، کتاب‌ها و مقالات بسیار زیادی به قلم تحریر درآمده است اما در موضوع خودباوری ملی و به ویژه در باب راهکارهای تقویت آن در نسل جوان و نوجوان، مطالب قابل توجهی یافت نشد. لذا با توجه به اهمیت و ضرورت این مهم، مقاله حاضر در پی آن است تا با روش تحلیل محتوا به بررسی بیانات مقام معظم رهبری در موضوع خودباوری، ضرورت، آثار و عوامل ایجاد و تقویت آن بپردازد.

جستجو برای انتخاب سخنان رهبر انقلاب پیرامون این موضوع، تلفیقی از جستجوی کلیدواژه‌ای توسط رایانه و جستجوی به اصطلاح چشمی بوده است و با مطالعه ی بیانات ایشان در دوره ی رهبری، مطالب مربوط گزینش شده است.

معنای خودباوری

خودباوری، به اعتماد و باور فرد به توانایی‌ها و مهارت‌های خود برای انجام موفق کارها و وظایف فردی و اجتماعی گفته می‌شود. (قلی پور و پیران نژاد، ۱۳۸۶: ۳۵۸) و شامل ارزشیابی مثبت فرد از ویژگی‌های خود و اجتماع پیرامون خود می‌گردد. (رجایی، ۱۳۸۴: ۱۳۵) و در دو بعد فردی و اجتماعی قابل بررسی است.

خودباوری در بعد فردی به معنای اعتماد به توانایی‌های خود برای مبارزه با چالش‌های اساسی زندگی (برانندن، ۷) و احساس ارزشمندبودن و به دست آوردن نیازها و خواسته‌های خود و استفاده از نتایج زحمات است. (برانندن، ۲۷) و در بعد اجتماعی که در اینجا مورد توجه است، یعنی ارج نهادن به خویشتن شخص و اجتماع که می‌تواند نقش مهمی در پیشرفت یا عقب‌ماندگی علمی و صنعتی جوامع ایفا کند. (رجایی، ۱۳۸۴: ۱۳۵)

مفهوم خودباوری که در برابر از خودبیگانگی است و امور مرتبط با آن در ادبیات امام‌خامنه‌ای، با عبارت‌هایی همچون باور ملی، خودباوری، اعتماد به نفس ملی، هویت ملی، عزت ملی بازگو شده است.

ایشان در تعریف خودباوری ملی می‌فرمایند: «بحث این نیست که شخصی به خودش اعتماد دارد، بحث این است که ما به خصال ملی خودمان، به امکانات ملی خودمان، به ذخایر فرهنگی خودمان یک اعتماد به نفس عمومی داشته باشیم که به آن گفتیم اعتماد به نفس ملی.»

(آیت الله خامنه ای، بیانات در دیدار نخبگان علمی و اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۸۷.۷.۳)

ایشان در جای دیگری در بیان مصادیق خودباوری ملی می‌فرمایند:

«امروز جوانها کارهای بزرگی انجام داده‌اند که خب شنیده‌اید و میدانید؛ در یک بخشهایی اعلام شده، دیده شده — مثل بخشهای نظامی و مانند اینها که همه میدانند — در خیلی از بخشها هم مردم غالباً بی‌اطلاعند از کارهای بزرگی که انجام گرفته؛ در بخش صنعت، در بخش صنعت هسته‌ای، در بخش پزشکی، در بخش دارویی، در بخشهای گوناگون؛ چه کسی انجام داده؟ همین جوانها. این، خودباوری در مسائل ملی است.»

(آیت الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی، ۱۴۰۲.۱۱.۲۹)

ایشان در جای دیگری اعتماد به نفس ملی را به عنوان یکی از ارزش‌ها و اصول انقلاب به شمار می‌آورند و می‌فرمایند: «ارزش و اصل دیگر، اعتماد به نفس ملی و خودباوری ملت ایران است. یعنی ملت، در مقابل دیگران، احساس انفعال و سرافکندگی نداشته باشد؛ یعنی روحیه‌ی «ما میتوانیم»؛ این امروز بحمدالله در کشور وجود دارد. امروز بحمدالله ملت ما و جوانان ما روی پای خودشان می‌ایستند و احساس استقلال و خودباوری میکنند.»

(آیت الله خامنه‌ای، بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۷/۱/۱)

مبانی نظری اعتماد به نفس در متون اسلامی

گرچه واژه «اعتماد به نفس» صراحتاً در آیات و روایات به کار نرفته است، اما مضمون اعتماد به نفس در پرتو تکیه بر خدا، جایگاه شایانی در متون دینی دارد. نزدیک‌ترین تعبیر در متون دینی در این خصوص، «عزت نفس» است. «عزت» در لغت به معنای «قوت»، «غلبه» و «شکست ناپذیری» است و در اصطلاح، حالتی است که مانع از مغلوب شدن انسان می‌شود و در اصل از «عزاز» به معنای زمین محکم و نفوذ ناپذیر گرفته شده است. (راغب اصفهانی، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۵۹۰)

آیه ۱۰ سوره فاطر می‌فرماید: «من کان یرید العزه فله العزه جمیعاً» در این آیه عزت منحصرأ از آن خدا شمرده شده است.

آیه ۸ سوره منافقون می‌فرماید: «و لله العزه و لرسوله و للمومنین: عزت از آن خدا، رسول او و مومنان است.»

با تأمل در این دو آیه روشن می‌شود که گرچه عزت از آن خداست، اما اولیا و دوستان خدا نیز نمونه کوچکی از عزت او را دارند. در حدیثی از امام صادق (ع) در تفسیر آیه ۸ سوره منافقون چنین آمده است: «مومن عزیز است و ذلیل نخواهد بود، مومن از کوه محکم‌تر و پر صلابت‌تر است چرا که کوه را با کلنگ‌ها ممکن است تخریب کرد ولی چیزی از دین مومن هرگز جدا نمی‌شود.» (طبرسی، ۱۳۸۵ ق: ص ۹۶ و ۹۷)

در آیات فراوانی از قرآن کریم، بر لزوم توکل بر خدا و امید به نصرت و یاری او و کفایت خداوند برای انسان در تمامی امور تأکید شده است. آیه ۳ سوره مبارکه طلاق می‌فرماید: «و من یتوکل علی الله فهو حسبه ان الله بالغ امره: و هر کس بر خدا اعتماد کند او برای وی بس است، خدا فرمایش را به انجام رساننده است.»

در پرتو این بینش، انسان یاور و پشتیبانی بس عظیم دارد که در تمامی امور می‌تواند به او تکیه کرده و از عهده هر کاری گرچه سخت و بزرگ برآید.

بنابراین در بینش قرآنی اعتماد به نفس، برگرفته شده از اعتماد به خالق است، بر خلاف دیدگاه مادی که انسان را محور هر چیز قرار داده و او را یکه تاز عالم هستی قلمداد می‌کند. شخص مسلمان هنگامی که به این حقایق دست می‌یابد، ارزش وجودی خویش را دریافته، از سرخوردگی و خودکم بینی رهایی پیدا می‌کند و از استعدادها و توانمندی های خویش به بهترین وجه استفاده می‌نماید. (جاویدی، ۱۳۸۷)

ضرورت خودباوری ملی

امروزه یکی از اساسی‌ترین ضربه‌هایی که از جانب سیاست‌های استکبار متوجه کشورهای به استضعاف کشیده شده و به ویژه مسلمانان می‌باشد، مسئله ی خودباختگی است.

نظام سلطه برای تحکیم پایه های سیاست‌های جابرانه خود، قبل از هر چیز قربانیان خویش را به استضعاف فکری و فرهنگی می‌کشاند و به تحقیر و تخریب بنیادهای فرهنگی، ملی، مدنی و سوابق افتخارآمیز آنان می‌پردازد، زیرا ملتی که هویت و جایگاه خود را نشناسد و دچار بحران هویت شود استقامت و پایداری را از دست می‌دهد و برای ادامه حیات خود نیازمند قدرتی خواهد شد تا به آن متکی شود. (لطفی، ۱۳۸۳)

تأثیرات عمیق اقتصادی در کشور میگذارد -در مورد ارزش پول و بقیه‌ی مسائل عمده‌ی اقتصادی تأثیر میگذارد- و هم علاوه‌ی بر آنها موجب اعتماد به نفس ملی میشود، موجب رضایتمندی عمومی مردم میشود، تضمین‌کننده‌ی امنیت ملی میشود؛ یعنی اگر تولید جهش‌یافته در کشور ان‌شاءالله اتفاق بیفتد که امیدواریم اتفاق بیفتد، این عوارض مهم و این منافع بزرگ بر آن متحقق میشود.»

(آیت الله خامنه‌ای، پیام نوروزی به مناسبت آغاز سال ۱۴۰۰: ۱۳۹۹/۱۲/۳۰)

۳-۵

«تولید داخلی برای اقتصاد کشور و اقتصاد سالم، حیاتی است، لکن فقط این نیست. تولید از لحاظ سیاسی، یک کشور را دارای اعتماد به نفس میکند، ملت را دارای احساس عزت میکند. اینکه ملت احساس کنند که نیازهایشان در داخل کشور خودشان به وسیله‌ی خودشان تأمین میشود، برای یک ملت خیلی مایه‌ی عزت و افتخار است؛ تا اینکه ببینند هر چه لازم دارند، بایستی از دیگران بگیرند؛ بایستی از دیگران آن را التماس بکنند؛ [دیگران هم] گاهی بدهند، گاهی هم ندهند؛ و انواع و اقسامش را بدهند؛ یعنی گاهی خوبش را بدهند، گاهی بدش را بدهند؛ اینکه خود یک ملت بتواند تولیدکننده و تأمین‌کننده‌ی نیازهای خودش باشد، به او اعتماد به نفس میدهد، به او احساس عزت میدهد؛ پس می‌بینید مسئله‌ی تولید، ابعادی فراتر از ابعاد اقتصادی محض دارد.»

(آیت الله خامنه‌ای، بیانات در ارتباط تصویری با مجموعه‌ی های تولیدی: ۱۳۹۹/۲/۱۷)

۶- تحریم عاملی برای توجه به ظرفیت‌های داخل و افزایش اتکا به نفس ملی

۱-۶

«شکی نیست که تحریم یک جنایتی است از طرف آمریکا، ضربه‌ای است که آمریکا حواله کرده به ملت ایران؛ لکن ایرانی زیرک از این حمله، از این دشمنی حُسن استفاده را کرده و سود برده؛ یعنی کارهایی کرده که به کوری چشم دشمن و بر خلاف نظر دشمن تحقق پیدا کرده. مردم ما، جوانهای ما، مسئولین ما، دانشمندان ما، فعالان سیاسی و اجتماعی ما این تحریم را وسیله‌ای قرار دادند برای اینکه اتکا به نفس ملی را افزایش دهند. میدانید دیگر که تحریمهای ثانویه یعنی آمریکا به همه‌ی شرکتهای، به همه‌ی کشورها، به همه‌ی افراد میگوید

که شما حق ندارید مثلاً فلان جنسی را که ایران لازم دارد به او بدهید؛ خب طبعاً آن چیزی که ما لازم داریم از خارج بیاوریم، به دست ما نمیرسد؛ این موجب شد که کسانی در داخل، در موارد متعدّد -یک مورد و دو مورد نیست، صدها مورد است- وقتی که دیدند دستشان به خارج نمیرسد، به فکر بیفتند که در داخل تولید کنند.»

(آیت الله خامنه ای، بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید قربان: ۱۳۹۹/۵/۱۰)

۲-۶

«ما را تحریم کردند؛ تحریم البتّه مشکلاتی را برای کشور به وجود می‌آورد، در این تردیدی نیست، لکن تحریمها موجب شد که ما چشمان بر روی امکانات خودمان باز شد. خیلی از ظرفیتهای ما را داریم، [اما] نمیدانستیم، از آنها غافل بودیم. وقتی تحریم شدیم، به خود آمدم؛ نگاه کردیم، ظرفیتهای موجود داخلی را پیدا کردیم و از آنها استفاده کردیم. امروز علی‌رغم میل دشمن و خواست دشمن، ما قوی هستیم؛ از لحاظ سیاسی قوی هستیم، از لحاظ نظامی قوی هستیم، از لحاظ امنیتی قوی هستیم. امروز جمهوری اسلامی بمراتب قوی‌تر و مقتدرتر از سالهای اوّل است، با وجود این همه تحریم، با وجود این همه دشمنی؛ معنایش این است که ما از ترفندی که دشمن علیه ما به کار بُرد، به نفع کشور و به نفع خودمان استفاده کردیم. در مقابل این دشمنی‌ها، ما به فضل پروردگار، به توفیق و هدایت الهی، مقاوم‌تر شدیم؛ اعتماد به نفس مان افزایش پیدا کرد.»

(آیت الله خامنه ای، بیانات در مراسم تنفیذ حکم دوازدهمین دوره ریاست جمهوری اسلامی

ایران: ۱۳۹۶/۵/۱۲)

۷- بهره‌گیری از فرصتهای مادی کشور

«فرصتهای مادی کشور نیز فهرستی طولانی را تشکیل میدهد که مدیران کارآمد و پُرانگیزه و خردمند میتوانند با فعال کردن و بهره‌گیری از آن، درآمدهای ملی را با جهشی نمایان افزایش داده و کشور را ثروتمند و بی‌نیاز و به معنی واقعی دارای اعتماد به نفس کنند و مشکلات کنونی را برطرف نمایند.»

(آیت الله خامنه ای، بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران: ۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

۸- پیشرفت در صنعت هسته ای

«این صنعت (هسته‌ای)، هم از لحاظ پیشرفت کشور و توانایی‌های کشور در عرصه‌های فنی، اقتصادی، سلامت و غیره که به کشور آبرو میبخشد و زندگی را برای مردم بهتر میکند دارای اهمیت است. هم از لحاظ روحیه‌ی اعتماد به نفس ملی است. خب می‌بینید، دستگاه‌های مختلف تبلیغاتی دشمنان با همه‌ی وجود دارند کار میکنند که کشور را بی‌آینده نشان بدهند، جوانها را مأیوس کنند؛ این دیگر در فضای مجازی، در تلویزیون‌ها، در اظهارات سیاسی مشهود است. این کار شما درست نقطه‌ی مقابل این حرکت دشمن است؛ یعنی روح امید را، روح اعتماد به نفس را در ملت تزریق میکند؛ مردم، جوانها، نخبگان، میفهمند که چه میدانهای اساسی و مهمی را میتوانند کشف کنند، تصرف کنند و بپیمایند.»

(آیت الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار دانشمندان، متخصصان، کارشناسان و مسئولان صنعت هسته ای کشور: ۱۴۰۲/۳/۲۱)

نتیجه گیری

براساس نتایج حاصله از این مقاله، پیشنهادات زیر را برای تحقق «خودباوری ملی» میتوان مطرح کرد:

۱. آشنایی نوجوانان با افتخارات ملی، گذشته ی علمی-سیاسی و بین المللی و آرمانهای امام و انقلاب
۲. توجه به احیا و رشد بخشیدن به هویت اسلامی و ایرانی جوانان
۳. اهتمام به شناخت استعداد بالای ایرانیان و تزریق روحیه امید به آنان
۴. تقویت روحیه ی مقاومت و ایستادگی در آحاد ملت
۵. جهش تولید و استقلال اقتصادی
۶. توجه به ظرفیت های داخل و امکانات ملی
۷. بهره گیری از فرصتهای مادی کشور
۸. توجه به نقش پیشرفت علم و فناوری در جامعه و حاکمیت فضای تحرک و دوری از یأس در دانشگاه ها

در راستای هدف تحقیق، پیشنهاد میشود از موارد بالا مواردی که تحقق آن در توان اساتید، معلمان، مربیان فرهنگی و همه ی کسانی است که مخاطبان جوان و نوجوان دارند (موارد ۱ تا ۳)، مورد تحقیق و ارزیابی و بررسی دقیق تر قرار گیرند و راهکارهای عملیاتی برای تحقق آنها، استخراج شود.

منابع

- قرآن کریم
- آیت الله العظمی امام خامنه ای، بیانات و فرمایشات از سال ۱۳۸۸ تا ۱۴۰۰
- قلی پور، آرین، علی، پیران نژاد، «بررسی اثرهای عدالت در ایجاد و ارتقای خودباوری در نهادهای آموزشی»، مجله پژوهشنامه علوم انسانی، شماره ۵۳، ۱۳۸۶
- رجایی، علیرضا، «نقش خودباوری در نهضت تولید علم و جنبش نرم افزاری و آزاداندیشی»، چاپ شده در مجموعه مقالات نخستین کنگره بین المللی نهضت تولید علم، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۴
- براندن، ناتانیل، «قدرت خودباوری»
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹) «امنیت اجتماعی شده» و «اعتماد به نفس ملی؛ رویکردی اسلامی»، فرهنگ عمومی، اعتماد به نفس ملی و انقلاب اسلامی، به اهتمام مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
- راغب اصفهانی (۱۳۸۳)، مفردات الفاظ قرآن، ترجمه و تحقیق: دکتر سید غلامرضا خسروی حسینی، چاپ سوم، تهران: انتشارات مرتضوی
- طبرسی، علی بن حسن (۱۳۸۵ق)، مشکاه الانوار فی غرر الاخبار، چاپ دوم، نجف: المکتبه الحیدریه
- جاویدی، مجتبی، «اعتماد به نفس ملی ضرورت، راهکارها، آثار و چالشها در مسیر پیشرفت کشور از نگاه رهبر معظم انقلاب»، ۱۳۸۷
- فیروزآبادی، حسن و رضاییان، مهدی، «راهبردهای ارتقای اعتماد به نفس ملی در گفتمان فرهنگی امام خامنه ای»، ۱۳۸۹
- لطفی، محمود، «فرهنگ و اجتماع خودباختگی و خودباوری در قرآن کریم»، ۱۳۸۳
- «تهدیدات قدرت ملی، شاخص ها و ابعاد»، تالیف گروه مطالعاتی امنیت، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۷، تهران